

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΙΩΝ † ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΑΝΟΥΡΑΚΗΣ

Τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1956 ἀπέθανεν ἐξ αἰφνιδίου νοσήματος καὶ ἐτάφη εἰς τὸ Σπήλι Ἀγίου Βασιλείου, ὅπου ἤδρευεν, ὁ Ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων καὶ μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» Εὐμένιος Φανουράκης. Μὲ τὸν θάνατόν του ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἀπώλεσεν καλὸν ποιμένα, ἡ Ἐπιστήμη θεράποντα ὀτρηρόν, ἡμεῖς δὲ οἱ συνεργάται του φίλον καὶ παραστάτην ἀναντικατάστατον.

Ἐγεννήθη τῷ 1887 εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τοῦ Μαλεβυζίου Λουτρᾶκι ἐκ πτωχῶν γεωργῶν. Εἰς τὴν τραχεῖαν σχολὴν τῆς ὄρεινῆς μας ὑπαίθρου ἐδιδάχθη παιδιόθεν ἀπλοῦν καὶ μέγα μάθημα: νὰ αἰσθάνεται τὴν μεγάλην ὄξιαν τοῦ Ἐπιουσίου. Ἡ αἰσθησις αὐτῆ θὰ τὸν συνοδεύη εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, θὰ τὸν προστατεύη ἀπὸ πᾶσαν φιλότροφον ἐκτροπὴν καὶ θὰ τὸν κατευθύνῃ παρήγορον μὲν καὶ εὐεργετικὸν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ μοχθοῦντας, ἀνηλεῆ δὲ καὶ πικρὸν πρὸς τοὺς ἄνευ ἰδρωτός διεκδικοῦντας τὸν ἄρτον.

Εὐφυῆς, φιλομαθῆς καὶ φιλέρευνος προσελκύει ἰδιαιτέραν τὴν προσοχὴν τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὰ πρῶτα γράμματα ἱερέως, ὁ ὅποιος πείθει τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς «ἐπίσημον» δημοτικὸν σχολεῖον. Ἐνεγράφη εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον τοῦ Ἡρακλείου — μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου εἰς τὸ Λουτρᾶκι —, διευθυνόμενον τότε ὑπὸ λαμπροῦ διδασκάλου, τοῦ Ἀνδρέου Κοκκινάκη. Οὗτος τὸν συνέστησεν εἰς τὸν φιλόμουσον καὶ διαπρεπῆ Ἐπίσκοπον, τότε, Εὐμένιον Ξηρουδάκη, ἀναλαβόντα ἔκτοτε φιλοστόργως τὴν δαπάνην καὶ τὴν μέριμναν τῆς περαιτέρω μορφώσεώς του. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ «Ἑλληνικῷ Σχολείῳ» σπουδῶν ἀπεστάλη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, ἔνθα, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακάς, ἠκολούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὰς θεολογικάς σπουδὰς του. «Τῇ Ἰουλίῳ α' ἔτει σωτηρίῳ ,αΨδιβ'» ὡς ἀναγράφεται εἰς τὸ δίπλωμά του, «ἐνεκρίθη ἀπὸ δόγματος ὁμοθύμου εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανῆς Θεολογίας λίαν καλῶς ἐπιδειξάμενος τὴν εἰς τὰ Θεολογικὰ ἐπίδοσιν», χειροτονηθεὶς δὲ καὶ μεταλλάξας τὸ κοσμικὸν του ὄνομα Ἰωάννης εἰς Εὐμένιος κατήλθεν εἰς τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης τῷ 1912 καὶ

ἤρξατο διακονῶν μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διδάσκων δὲ Θεολογικὰ μαθήματα εἰς τὸ Λύκειον «Ὁ Κοραῆς».

Ἐντονος κατέστη ἀμέσως ἡ παρουσία τοῦ νεοροῦ κληρικοῦ καὶ διδασκάλου εἰς τε τὸν ἄμβωνα καὶ τὴν γυμνασιακὴν ἔδραν. Ὁ λόγος του γυμνὸς ἀπὸ οἰονδήποτε κόσμον, νευρώδης, πάντοτε δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων κινούμενος ἐνεποίει ζωηρὰν ἐντύπωσιν, ἐνῶ παραλλήλως ἐξένιζε καὶ ἠνώχλει ὄσους ἠγάπων τὴν κατάκοσμον, κενὴν καὶ ἀνώδυνον ρητορείαν. Τὸ πάθος τῆς γνησιότητος, ποὺ τὸν κατεῖχεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, τὸν ὥθει εἰς τὸ νὰ ἀρνῆται καὶ νὰ κατακρίνη μὲ ὀξύτητα πᾶν ὅ,τι ἐθεώρει ψευδές. Λίαν ἀγαθὸς κατὰ βάθος ἐφαίνεται ἐνίοτε τραχὺς καὶ βίαιος, ἰδίως ὡσάκις ἐστρέφετο κατὰ τῶν «προσποιομένων ἀγαθὰ οὐκ ὄντα» — τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἀλαζόνων. Ἀληθῆς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ἐθεώρει εὐλόγον τὸν θυμὸν, ὡσάκις ἐπρόκειτο περὶ Φαρισαίων...

Ταχέως ἀνεγνωρίσθη ἡ σοφία, ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ τὸ ἄψογον ἦθος του. Οἱ μαθηταί του, καίτοι δεινῶς ἐνίοτε μαστιγούμενοι ἐκ τοῦ λόγου του, τὸν ἐθαύμαζον διὰ τὴν ποικίλην καὶ ζωηρὰν διδασκαλίαν του. Οἱ προσφερόμενοι νὰ τῷ πληρώσουν ἱεροτελεστίαν τινὰ ἤκουον αὐτὸν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν νὰ τοὺς ἐπιπλήττη. Καὶ οἱ ἐνοχλούμενοι ἐκ τῆς παρουσίας του ματαίως ἀνεζήτουν εἰς αὐτὸν ἀσθενῆ σημεῖα διὰ νὰ τὸν πλήξουν. Εἰς τὴν τόσον ταχεῖαν ἀνοδὸν τοῦ νεοροῦ θεολόγου συνετέλεσε βεβαίως καὶ ἡ συμπαράστασις τοῦ πνευματικοῦ του πατρός, τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Εὐμενίου Ξηρουδάκη, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διώρισε Ἀρχιερατικόν του Ἐπίτροπον. Ὁ σοφὸς ἱεράρχης, διαβλέπων εἰς αὐτὸν τὸν μέλλοντα διάδοχόν του, τῷ παρεῖχε τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην του πρὸς μελέτην, ἐνῶ μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς «Χριστιανικῆς Κρήτης» καὶ τὴν περὶ αὐτῆς μέριμνάν του τῷ ὑπεδείκνυεν ποῦ ἔπρεπε νὰ στρέψη τὰς ἐπιστημονικὰς του ἐφέσεις. Κατ' αὐτὴν δ' ἀκριβῶς τὴν περίοδον ἐσυνειδητοποίησεν ὁ Εὐμένιος Φανουράκης τὴν ἀξίαν τῶν Κρητολογικῶν μελετῶν, τὰς ὁποίας καὶ ἐνεργῶς ἐθεράπευσεν ἀργότερον, ὅτε παρουσιάσθησαν τὰ «Κρητικὰ Χρονικά». Βεβαίως ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξις του θὰ ἦτο πολὺ ταχύτερα, ἂν ὁ φοβερὸς ἄνεμος τοῦ διχασμοῦ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου δὲν ἀφήρπαζε διὰ παντὸς τῆς Κρήτης καὶ τῆς ζωῆς τὸν Εὐμένιον Ξηρουδάκη καὶ δὲν ἔθαπτε τὴν «Χριστιανικὴν Κρήτην» εἰς τὰ ἐρείπια μιᾶς πνευματικῆς καταρρεύσεως...

Οὐχ ἦττον καὶ κατὰ τὸν κρίσιμον τοῦτον χρόνον ὁ Εὐμένιος Φανουράκης προσήνεγκεν ὑπηρεσίαν μεγάλην. Χηρυσάσης δηλαδὴ τῆς μητροπολιτικῆς ἔδρας ἀνέλαβεν αὐτὸς ὡς Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος τὴν διοίκησιν τῆς Μητροπόλεως — καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ τοπικὸς ἠγέτης τῆς κρατούσης τότε

† Ο ΛΑΜΠΗΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΙΩΝ ΕΥΜΕΝΙΟΣ ΦΛΑΝΟΥΡΑΚΗΣ

πολιτικῆς μερίδος Γεώργιος Μαρῆς ἐπέλεξε τὸν Εὐμένιον, καίτοι πολιτικῶς ἀντικείμενον, διὰ τὸ ἐπίμοχθον τοῦτο καὶ λεπτὸν ἔργον —, ἤσκησε δὲ τὰ καθήκοντά του μετὰ φρονήσεως καὶ δεξιότητος, ὥστε ταχέως νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἡρεμίαν εἰς τὴν σαλευθεῖσαν δεινῶς Ἐκκλησίαν. Τὴν ἐνδόμυχον πικρίαν του διὰ τὴν ἄδικον ἐξορίαν τοῦ πνευματικοῦ του πατρὸς ἀπέκρουπτεν ἐπιμελῶς, παρορῶν τὰς προσωπικὰς του ἀδυναμίας καὶ εἰς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέπων. Πόσον ὁμως ἔντονος ὑπῆρξεν ἡ πικρία του τότε, δεικνύει ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν μοῦ ἔδωκεν πρό τινας, ὅτε τοῦ ἐζήτησαν πληροφορίας περὶ τῆς ταραχώδους ἐκείνης περιόδου: «Σίγα τέκνον, μὴ κινήσῃς ἀγρίαν ὀδύνην· ἀλλ' ἴσχε δακῶν στόμα σόν!». Μὲ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Σοφοκλέους ἠθέλησε νὰ καλύψῃ τὸν ζῶντα εἰσέτι πόνον του διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στοργικοῦ του προστάτου....

Ἐποῦ ἐπὶ 24 ἔτη ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητής, ὢν συγχρόνως Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος τῶν κατὰ καιροὺς Μητροπολιτῶν (1912 - 1936), ἐχειροτονήθη τέλος ἐπίσκοπος Λάμπης καὶ Σφακίων τὴν 10ην Μαΐου 1936 καὶ ἐγκατεστάθη ἀμέσως εἰς τὴν ἔδραν του — τὸ μικρὸν χωρίον Σπήλι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Ρεθύμνης. Ἐκεῖ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐποίμανε τοὺς πτωχοὺς χωρικοὺς τῆς περιφερείας του συμμετέχων εἰς τὴν πενίαν των καὶ μηδεμίαν ἄλλην χαρὰν ἐπιτρέπων εἰς τὸν ἑαυτὸν του εἰ μὴ τὴν διακονίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεραπείαν τῶν πτωχῶν καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Περιερχόμενος τὰ ἀπρόσιτα ὄρεινά χωρία τῆς Ρεθύμνης καὶ τῶν Σφακίων παρεῖχε ἀπλετον τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς του ψυχῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς, ἐνῶ παραλλήλως ἐπεσήμαινε τὰ ποικίλα μνημεῖα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἱστορίας καὶ ἑμερίμνα διὰ τὴν, κατὰ τὸ δυνατόν, περισυλλογὴν καὶ συντήρησίν των.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῷ 1945, ἦλθεν εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ ἀνέλαβε δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Συνόδου τὴν προεδρίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας συσταθείσης Ἐπιτροπῆς Περισυλλογῆς καὶ Προστασίας τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων τῆς Κρήτης. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1950, παρέμενε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ Μητροπολιτικῇ ἔδρᾳ ἀναπτύσσων ἔντονον φιλομνημειακὴν καὶ ἐπιστημονικὴν δρασίν. Ὡς Πρόεδρος τῆς Ε.Π.Π.Μ.Μ. συντελεῖ εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἔργου σπουδαίου: τῆς περισυλλογῆς ἕκ τε τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς ἡρειπωμένης πόλεως πλήθους, γλυπτῶν ἰδίᾳ καὶ ἀγιογραφικῶν, μνημείων. Ὁ ἔνθερμος ζῆλος του τὸν ὤθει ἐνίοτε εἰς τολμηρὰς καὶ ἐπικινδύνους πρωτοβουλίας. Οὕτω ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὰ ἔρειπια τῆς Παναγίας τῆς Γκουβερνιώτισσας τῶν Ποταμιῶν φορητὰς εἰκόνας εἰς ἄμεσον κίνδυνον ὑποκειμένας προσέκρουσεν εἰς ὄψιμον καὶ οἶονεὶ ἐκρηκτικὸν φανατισμὸν τῶν χωρικῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ μέχρι τότε τὰς εἶχον ἐγκαταλεί-

ψει εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς κλοπῆς, αἰφνιδίως ἐξηγέρθησαν σίσσωμοι ἀπειλοῦντες τὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὸν Πρόεδρον αὐτῆς Ἐπίσκοπον... Διὰ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης συνεκροτήθη ἀξιόλογον σύνολον γλυπτῶν καὶ ἀγιογραφιῶν ἀποκειμένων ἤδη εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης.

Κατὰ τὸ 1947 μετέσχεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», καί, εἴτε ὡς μέλος τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς εἴτε ὡς τακτικὸς συνεργάτης, συνέβαλεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ποιοτικὴν των συγκρότησιν. Διὰ τῶν ἑννέα τόμων τοῦ περιοδικοῦ διήκει ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν Ἀνεκδότων Ἐκκλησιαστικῶν Ἐγγράφων του, διακρινομένη διὰ τε τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκδόσεως καὶ τὴν πληρότητα τῶν σχολίων, ὡς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγνώστων στοιχείων, τὰ ὅποια παρέχει εἰς τὴν ἔρευναν. Ἡ δημοσίευσίς αὕτη τῶν Ἀνεκδότων Ἐκκλησιαστικῶν Ἐγγράφων τῷ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ συλλέξῃ πλούσιον ὑλικόν, βάσει τοῦ ὁποίου ἠτοίμαζε εὐρυτέραν μελέτην περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὃ ἐπελθὼν ὁμως θάνατος δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του.

Μετὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1950, ὅτε ἐπληρώθη ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Κρήτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὐλόγως ἀπέβλεπεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἔδραν του, ἔνθα ἔζησεν ἐν μόχθῳ καὶ πικρίᾳ μέχρι τοῦ θανάτου του.

***

Ὁ Λάμπης καὶ Σφακίων Εὐμένιος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως μία ἀπὸ τὰς πλέον ἐκπρεπεῖς ἐκκλησιαστικὰς μορφὰς τῆς Κρήτης. Ποιμὴν καλός, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς προόδου, ἐπισιτήμων ἐργατικὸς καὶ σεμνός, σύντροφος στενὸς τῆς πενίας καὶ τραχὺς πολέμιος τῆς ἰδιοτελείας καὶ τοῦ ψεύδους, παρέσχε μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του ἀκτινοβόλον πρότυπον ἱεράρχου. «*Ἐάν τις τολμᾷ*», γράφει ἰδιοχείρως εἰς ἓν σημείωμά του εὐρεθὲν εἰς τὰ κατάλοιπά του, «*καὶ ἐγὼ δύναμαι μετὰ θάρρους καὶ ἐν συνειδήσει νὰ εἶπω, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1912 ὑπηρετῶ τὴν τοπικὴν μας Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀνταπεκρίθην πρὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην διακονίαν μου σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου. Τοῦτο δέ, διότι ἐκ φόβου Θεοῦ καὶ κατὰ πεποίθησιν ἠκολούθησα στάσει ὑπεράνω πολιτικῶν συγκρούσεων καὶ ἀνωτέραν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων... Δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἐφιλοδόξησα ποτὲ τὸ ἀξίωμα ὡς σκοπόν, ἀλλ' ὡς μέσον ἵνα πραγματοποιήσω ἰδανικόν: τὴν ἐν τῷ ἀυπελῶνι τοῦ Κυρίου διακονίαν μου τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἀνθρωπίνως ἀνεπαίσχυντον...*». Μὲ τὴν νυκτικὴν αὐτὴν ἐξομολόγησιν διαγράφεται σαφῶς ἡ μορφή τοῦ ἀειμνήστου Ἱεράρχου — σεμνή, εἰρηνικὴ καὶ ἀνεπαίσχυντος, ὡς βυζαντινὴ ἀγιογραφία.

Μ. Γ. ΠΑΡΛΑΜΑΣ